

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

УДК 316.334.56

Л. В. АФАНАСЬЄВА, Р. В. СКЛЯРОВ, О. О. МАРЧЕНКО

ТУРИЗМ ЯК КАТАЛІЗАТОР РОЗВИТКУ МАЛИХ МІСТ (НА ПРИКЛАДІ КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ М. МОЛОЧАНСЬК ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ)

У статті йдеться про те, що туризм є однією з найбільш перспективних, динамічних і прибуткових галузей світового господарства, важливим чинником розвитку економіки й одним із дієвих стимулів до позитивних змін у суспільстві. Відзначено, що професійне використання цього потенціалу створює можливості отримання значних прибутків для розвитку територіальних громад малих міст з багатою історико-культурною спадщиною. При належному управлінні, проектному підході малі міста можуть перетворитись на успішні центри туризму.

Ключові слова: культурно-історична спадщина, малі міста, туризм, туристична привабливість.

Туризм – багатогранне явище, що поєднує економічні, соціальні, культурні та екологічні аспекти, має практично невичерпний потенціал для постійного розвитку, тісно поєднується з багатьма галузями економіки, що зумовлює його провідне місце в соціально-економічному житті країн і народів.

Нині туризм став справді інтернаціональною та демократичною сферою суспільної діяльності. Це галузь світової економіки, для якої характерні високі темпи розвитку. Так, якщо у 1950 р. туристичні подорожі здійснили 25 млн осіб, то за півстоліття їх кількість збільшилася у 30 разів і у 2002 р., за даними Всесвітньої туристичної організації (ВТО), досягла 750 млн осіб. Особливо бурхливого розвитку туризм набув в останнє десятиріччя минулого століття після проведення у жовтні 1998 р. у Ванкувері (Канада) Першої всесвітньої конференції «Туризм як впливова сила збереження миру» за участю делегацій із 65 країн світу, де вперше пролунав заклик до пропаганди й поширення мирного туризму як гаранта миру та безпеки, що впливає на громадян різних країн, їхню економіку, культурну спадщину, традиції, релігію й ремесла. Саме таке визначення туризму було закріплено в прийнятому на конференції Кредо мирного мандрівника. Відтоді туризм сприймають як чинник економічного й культурного розвитку держав, захисту навколишнього середовища та історико-культурної спадщини, міжнародного взаєморозуміння, миру, дотримання прав людини й основних свобод, незважаючи на расу, стать, мову та релігію. Всеукраїнська туристична організація оголосила ХХІ сторіччя сторіччям туризму [4].

Малі міста в структурі міського розселення є найчисленнішою групою серед усіх міст і відіграють важливу роль у територіальній організації

суспільства. Вони мають особливе значення для подальшого розвитку туризму. Особливо в цій категорії виділяються історичні міста. Кожне мале історичне місто особливе в Україні. Але лише деякі з них мають затвержені плани щодо збереження та реставрації історичної, архітектурної й культурної спадщини. Проте, на нашу думку, при грамотному управлінні малі історичні міста можна було б перетворити на успішні центри туризму, що дало б їм можливість залучити додаткові кошти для свого подальшого розвитку [1].

Соціологічний підхід до вивчення туризму як соціокультурного феномена ґрунтується на працях П. Бергера, Г. Гарфінкеля, Т. Лукмана, А. Шютца, у межах соціальної антропології та культурології – на доробку таких авторів, як: К. Леві-Стросс, Б. Малиновський, А. Радкліфф-Браун. Питання соціально-економічної сутності та ефективності реалізації потенціалу туристичної галузі розкрито в публікаціях сучасних зарубіжних і вітчизняних авторів: М. Боза, А. Блекмена, А. С. Чкан (Татарінцевої), І. М. Яковенко, Т. Н. Чугуновой, В. О. Ткач, О. В. Мельника, С. Ю. Цьохли, де автори акцентують увагу на факторах, які впливають на розвиток і реалізацію туристичного потенціалу. Огляд публікацій з проблем розвитку туризму в малих історичних містах України свідчить, що дослідженню цієї проблематики присвячені праці вітчизняних таких учених, як: Г. А. Гончаренко, В. В. Горлачук, Ю. В. Мігущенко та ін.

Втім, проблеми покращення туристичної інфраструктури цих міст потребують поглибленого й комплексного дослідження.

Мета статті – дослідження проблем та перспектив розвитку туризму в малих історичних містах України.

Методами цього дослідження є аналіз та узагальнення теоретичних і науково-методичних джерел із соціальної філософії, психології, соціології, історії, культурології. Аксіологічний, соціокультурний, глобалізаційний та соціалізаційний підходи до проблеми дали змогу системного розкрити туризм як феномен кроскультурної комунікації; порівняльно-історичний метод – простежити генезис і еволюцію туризму; соціально-антропологічна методологія аналізу культури сприяла виявленню базових цінностей туризму як явища культури; соціально-антропологічний і культурологічний підхід дав можливість проаналізувати туризм як соціокультурний феномен культури малих міст; метод соціологічного аналізу – виявити суперечливість процесів розвитку туризму в малих історичних містах.

Сьогодні туристична галузь в Україні є лише п'ятою за значенням складовою поповнення бюджету, і її питома вага має набагато зрости з огляду на такі об'єктивні передумови, як: вигідне геополітичне розташування України в центрі Європи, наявність значного туристично-рекреаційного потенціалу, багаті флора й фауна, сприятливий клімат, численні культурно-історичні пам'ятки світового рівня [3, с. 5].

І саме тому малі міста є основними силовими елементами динаміки національної економіки країн світу, своєрідними інкубаторами розвитку нових підприємств, що зароджуються, а також компактною територією, на якій від-

бувається ефективний обмін товарами, інформацією, трудовими ресурсами та іншими послугами. Міста і їх системи є найбільш концентрованою формою зосередження населення та господарства на певній території [2].

Одним з них є Молочанськ – місто районного значення в південній частині Токмацького району Запорізької області. На місці, де воно нині розташоване, з 1804 р. існувала друга в Російській імперії менонітська колонія Гальбштадт (від нім. *Halbstadt* – Півмісто), яка заснована переселенцями з Пруссії, запрошеними царем Павлом I, на лівому березі Молочної. У Молочну впродовж 1803–1806 рр. іммігрувало 365 менонітських родин; у 1819–1820 рр. – ще 254 родини. Кінець менонітській імміграції настав у 1835 р. На той час поселення становило до 1200 менонітських родин (приблизно 6 тис. осіб). Поселення займало 1750 км². Поселення Гальбштадт упродовж 1804–1871 рр. було центром Молочанського менонітського округу, який охоплював німецькі менонітські колонії середньої течії річки Молочної (Бердянський повіт Таврійської губернії). Після ліквідації округу на його терені були створені Гальбштадтська та Гнаденфельдська волості [5].

Для визначення ролі та значення розвитку туристичного потенціалу Молочанську Центром соціологічних досліджень Мелітопольського державного педагогічного університету імені Б. Хмельницького було проведено соціологічне дослідження як серед пересічних респондентів, так і експертів культурної політики Молочанська.

На основі обробки первинної соціологічної інформації було здійснено SWOT-аналіз, який надав змогу, виходячи з визначення сильних і слабких сторін, можливостей та загроз, виділити найголовніші стратегічні напрями, які сприятимуть розвитку туризму в місті та регіоні. Ми об'єднали сильні сторони, щоб зменшити загрози та підтримати можливості розвитку цієї галузі.

Так, у ході дослідження виявлено, що деякі зовнішні загрози можуть посилити слабкі сторони громади:

– зростання конкуренції на ринку туристичних послуг (на регіональному, національному та міжнародному рівнях) може ускладнити розвиток туристичної сфери міста, адже зменшиться потік туристів;

– незадовільний стан транспортної інфраструктури країни й низька якість послуг з перевезення знизить інвестиційну та туристичну привабливість міста;

– економічна нестабільність і спад економіки в країні знизять рівень кооперації, партнерських відносин та кластеризації сфери послуг;

– неефективне державне управління туристичною галуззю загалом знизить туристичний потенціал міста й регіону.

Крім того, у ході аналізу встановлено, що деякі зовнішні можливості нададуть змогу зменшити слабкі сторони:

– збільшення місцевих бюджетів завдяки децентралізації та об'єднанню громад допоможе підвищити якість рекреаційно-туристичної інфраструктуру міста (готелі, мотелі, санаторно-курортні заклади, бази відпочинку, пункти прокату інвентарю тощо) й облаштувати туристичні об'єкти;

– поживлення інвестиційного середовища та залучення зовнішніх інвестицій сприятиме залученню коштів до місцевого бюджету для розвитку туристичної сфери міста, а саме на створення належного маркетингу території (бренду, промоції, інформації про територію тощо) для збільшення потоку туристів;

– поліпшення стану доріг регіонального значення підвищить транспортну доступність та інвестиційну привабливість міста;

– зацікавленість міських підприємців в інвестуванні туризму й будівництві об'єктів туристичної інфраструктури м. Молочанськ дозволить значно розширити можливості для розвитку малого та середнього бізнесу в місті у сфері туризму та суміжних сервісів;

– підвищення рівня кваліфікації штату виконавчого комітету міста дозволить покращити систему управління процесами стратегічного розвитку міста та проектного менеджменту.

Аналіз взаємозв'язків між «внутрішніми» (сильні й слабкі сторони) і «зовнішніми» (можливості та загрози) факторами, що впливають на розвиток, свідчить, що ряд зовнішніх можливостей підтримує сильні сторони міста:

– наявність у країні міжнародних та національних донорських програм надасть змогу підтримувати та розвивати ресурси міста та регіону;

– горизонтальна співпраця з іншими містами та регіонами (безпосередньо, через асоціації міст та інші об'єднання) забезпечить підтримку належних умов для розвитку транспортної інфраструктури міста завдяки створенню екскурсійних маршрутів загальнодержавного й обласного значення;

– підвищення рівня кваліфікації штату виконавчого органу дозволить підвищити якість роботи із залучення інвестицій, використовуючи такі сильні сторони громади, як вигідне географічне розташування, наявність історико-культурної спадщини та сприятливі кліматичні умови для туризму.

Висновки. Таким чином, саме малі історичні міста у своїй сукупності становлять той туристичний потенціал, який при належному використанні може дати позитивний і економічний, і культурний ефект уже в найближчому майбутньому для України. Малі історичні міста є перспективними з погляду формування спеціалізованих центрів туризму. Тому наразі нагальне завдання полягає в тому, щоб побачити або виявити ті унікальні ознаки таких міст, які можуть бути використані в розробці програм їх подальшого розвитку як туристичних об'єктів, поглянути на історичні міста України як на певні маркери туристичної привабливості регіонів. Отже, головне завдання управлінців – не лише зробити так, щоб Україна пропонувала різноманітні форми туризму, а й узгодити певні види туризму в окремих містах між собою, щоб в очах відвідувачів поставала цілісна картина регіонів, єдність, яка б виникла не на основі уніфікації.

Список використаної літератури

1. Біла С. О. Міста районного значення України: проблеми соціально-економічного розвитку: аналітична доповідь. Київ: НІСД, 2009. 45 с.

2. Бойко-Бойчук О. В. Категорія «місто»: сутність, визначення. *Управління сучасним містом*. 2005. № 3–4/7–12 (19–20). С. 47–59.
3. Горішевський П., Васильєв В., Зінко Ю. Сільський зелений туризм: організація надання послуг гостинності. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2003. 143 с.
4. Франжіаллі Ф. Туризм і кризи. *Міжнародний туризм*. 2003. № 1 (49). С. 92–93.
5. Молочанськ – Інформаційно-пізнавальний портал | Запорізька область у складі УРСР (На основі матеріалів енциклопедичного видання про історію міст та сіл України, том – Історія міст і сіл Української РСР. Запорізька область. Київ: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1970. 765 с.). URL: <http://imsu-zaporizhzhya.com/mista-i-sela-zaporizkoi-oblasti/tokmackij-rajon/molochansk.html> (дата звернення: 16.04.2019).

Стаття надійшла до редакції 20.04.2019.

Афанасьева Л. В., Скляр Р. В., Марченко А. А. Туризм как катализатор развития малых городов (на примере культурно-исторического потенциала г. Молочанск Запорожской области)

В статье речь идет о том, что туризм является одной из наиболее перспективных, динамичных и прибыльных отраслей мирового хозяйства, важным фактором развития экономики и одним из действенных стимулов к позитивным изменениям в обществе. Отмечено, что профессиональное использование этого потенциала создает возможности получения значительных доходов для развития территориальных общин малых городов с богатым историко-культурным наследием. При должном управлении, проектном подходе малые города могут превратиться в успешные центры туризма.

Ключевые слова: культурно-историческое наследие, малые города, туризм, туристическая привлекательность.

Afanasieva L., Skliarov R., A. Marchenko A. Tourism as a Catalyst for the Development of Small Cities (Using the Example of a Cultural and Historical Potential of Molochansk in Zaporizhia Oblast)

Tourism is a complex socio-economic phenomenon, which is significantly influenced by the economy, politics, socio-cultural environment, features of the geographical position of the country, demographic factor, etc. Nowadays, the tourism industry in Ukraine is only the fifth largest contributor to budget revenues, and its share has to increase considerably due to the following objective preconditions: beneficial geopolitical location of Ukraine in the heart of Europe, significant tourist and recreational potential, rich flora and fauna, favorable climate, numerous world class cultural and historical monuments. Tourism is an instrument that can serve as the starting point for the integrated development of a small city and community. Small cities in the urban settlement are the most numerous group among all cities and play an important role in the territorial organization of society. At first, historical buildings or unique objects attract tourists, then demand outstrips supply and a global need for infrastructure development appears – which ultimately increases interest in the area development, raises investment and improves the image of the city. Small Ukrainian cities have significant historical and cultural potential, which determines the high level of tourist attractiveness. The reform of local self-government encourages using this potential in order to attract investment and development. Now, some Ukrainian cities use opportunities which promote tourism, and a phrase «city brand» is becoming more widespread among the authorities and residents. The lack of progressive initiatives for the integrated development of their tourist potential is a serious obstacle on this path. Creating attractive tourist offers, branding and developing an own style of a tourist product, the importance of local color for sustainable development of the territory, creating additional opportunities for local people in employment will contribute to their further socio-economic development. Small cities can become the basis for forming a network of unique cultural, historical and natural territories as a new tourist network.

Key words: cultural and historical heritage, small cities, tourism, tourist attractiveness.